

H MAGNUS KARAVELI:

”Kris i befolkningsfrågan” och friheten

Varför motarbetar socialdemokraterna privata initiativ? Varför hyser de en övertro på offentliga och kollektiva lösningar?

Vilken plats har individer, och vilket värde tillmäts den individuella friheten i den socialdemokratiska välfärdsideologin?

För att få svar på dessa frågor har författaren gått tillbaka till makarna Myrdals ”Kris i befolkningsfrågan” som utkom 1934. Boken präglas av övertro på social ingenjörskonst och avsaknad av respekt för individuella fri- och rättigheter. För att folkhemmet skall kunna förverkligas måste familjen som institution anpassas till de nya villkoren och föräldrarna inte längre ha ansvaret för sina barn.

Fil kand H Magnus Karaveli är forskarstuderande i statskunskap vid Göteborgs Universitet.

I socialdemokraternas Sverige finns det ingen plats för Pysslingen. En utredning föreslog nyligen att de statliga anslagen till kommuner som tillåter privata alternativ skall strypas. Angreppet mot den privata barnomsorgen motiveras med hänsyn till demokratin: Det påstås att föräldrarna inte kommer att kunna utöva något inflytande över sina barns omsorg om denna sker i privat regi. Bakom denna avoga inställning till privata alternativ ligger en övertro på offentliga och kollektiva lösningar. Socialdemokraternas politik tycks i själva verket präglas av elitism, något som inte minst kommer till uttryck i fråga om familjepolitiken. Det finns naturligtvis ingen anledning att misstänkliggöra socialdemokraternas avsikter. Mycket i deras politik sker i medmänsklighetens namn, men intrycket att det hos denna politik också finns ett närmast auktoritärt drag, går likväl icke att undgå.

Vilken plats har individen?

Den fråga som inställer sig är därför följande: Vilken plats har individen, och vilket värde tillmäts den individuella friheten i den socialdemokratiska välfärdsideologin? Det är bl a för att den ger ett så tydligt svar på dessa frågor, som det är angeläget att ånyo uppmärksamma boken *Kris i befolkningsfrågan* av Alva och Gunnar Myrdal. *Kris i befolkningsfrågan* utkom år 1934, och den kom att bli något av en programskrift för den socialdemokratiska omdaning av Sverige. Den förtjänar att uppmärksammas dels därför att den bidrar till att sprida ljus över de ideologiska bevekelsegrunderna till den förda politiken, och dels därför att den illustre-

rar vad en alltför långt driven social ingenjörskonst riskerar att leda till.

Med utgångspunkt från den befolkningsmässiga utvecklingen, skisserar Alva och Gunnar Myrdal en allomfattande plan som är tänkt att råda bot på den hotande befolkningsminskningen i Sverige. Boken är genomsyrad av en kyligt iakttagande, elitistisk inställning. Alva och Gunnar Myrdal är de allvetande vetenskapsmännen, som från en upphöjd plattform talar om för de vanliga människorna hur de skall leva. Härigenom bildar de

---

Utgångspunkten i Myrdals resonemang är att samhällsproblemen kräver centralt planerade och utförda lösningar.

---

också urtypen för ett fenomen som i så hög grad satt sin prägel på 1900-talet, nämligen samhällsingenjören. Man bör dock inte glömma i vilken tidsatmosfär som boken är författad: 1930-talet utmärktes i betydande grad av en till synes befogad misstro mot marknadsekonomin. Lågkonjunkturen, massarbetslösheten och den dramatiska kraschen på New York-börsen togs till intäkt för att den ekonomiska friheten var något som borde begränsas.

Enligt makarna Myrdal förblir den av de konservativa förordade friheten meningslös för de stora massorna, om den inte samtidigt kompletteras med social jämlikhet. Därför krävs det att samhällsutvecklingen styrs och planeras. Befolkningsfrågan, säger de sålunda, "kan inte lösas i ett liberalkonservativt samhälle" (s 392). Den politiska motståndaren är

således den individualistiska och liberala konservatismen:

"I nuvarande läge tveka vi icke att stämpla den (liberalismen) – var den än möter – såsom farligt asocial, såsom en broms på utvecklingen i stället för dess drivkraft" (s 393).

Visserligen har den liberala konservatismen spelat en betydelsefull roll vid övergången från det förkapitalistiska samhället, men dess tid är nu ute, och den måste ge vika för "frihetens rike", dvs socialismen.

Centralt planerade lösningar

Den självklara utgångspunkten i Myrdals resonemang är att samhällsproblemen kräver centralt planerade och utförda lösningar. I deras folkhemsvision tycks det inte finnas några gränser för hur långt statens interventionism kan gå:

"Det kommer i framtiden icke att framstå som socialt ligkiltigt vad människor göra av sina pengar: vilken bostadsstandard de hålla, vad slags föda och kläder de köpa och framför allt i vad mån barnens konsumtion blir tillgodosedd. Tendensen kommer i alla fall att gå mot en socialpolitisk organisation och kontroll, ej blott av inkomsternas fördelning i samhället utan även konsumtionens inriktning inom familjerna" (s 243).

Alva och Gunnar Myrdal nöjer sig inte med att föreslå åtgärder som syftar till att förbättra de materiella livsvillkoren. En stor del av boken ägnas åt frågan om hur det uppväxande släktets uppfostran bäst skall ombesörjas. Härvidlag har skolan en viktig funktion att fylla, genom att uppfostra barnen till "starka kollektivister".

Den dåvarande skolan förkastas helt eftersom den präglas av den "liberalistiska idealiseringen av konkurrensidealet". Den nya skolan skall vara så utformad att barnen efter genomgången utbildning förmår ta sina platser i den socialistiska produktionsordningen.

"Skolans målsättning måste bli klart social: ett planmässigt styrande av individernas utveckling och skolans kunskapsurval enligt samhällets intresse" (s 306).

Föräldrarna skall inte ansvara för barnen

För att folkhemmet skall kunna förverkligas, krävs att även familjen som institution anpassar sig till de nya villkoren. Det går inte längre att hålla fast vid den tidigare uppfattningen att barnen i första hand är föräldrarnas ansvar. Det offentliga måste alltmer träda in och överta makt, ansvar och kostnader för barnen. "Falskt individualistiska frihetskrav" skall inte få hindra utvecklingen mot en profylaktisk barnavård (s 354). Det är huvudsakligen av två skäl som det är motiverat att kollektivera barnuppfostran:

"Om nu bland annat av befolkningspolitiska skäl familjernas kostnad för barnen minskas, är det naturligt att samtidigt även i viss mån föräldrarnas alldeles obegränsade makt över hur barnens liv gestaltas, inskränks. Det är befogat, så länge det sker i barnens intresse" (s 357).

Det andra skälet, har att göra med den sociala rörlighet som blivit följderna av industrisamhällets genombrott. I detta nya läge har den traditionella barnuppfostran upphört att vara ändamålsenlig. Barnen

måste nu i stället uppfostras i en sådan miljö, att de senare i livet lättare kan samarbeta med andra människor. En sådan miljö är den gemensamma barnkammaren.

Rashygieniska åtgärder

Den kanske främsta anledningen till varför Kris i befolkningsfrågan på nytt kommit att uppmärksammas är de avsnitt i boken som handlar om s k rashygieniska och socialpedagogiska åtgärder. Att två så välrenommerade nobelpristagare som Alva och Gunnar Myrdal skulle ha gett

Skolan skall vara så utformad att barnen förmår ta sina platser i den socialistiska produktionsordningen.

uttryck för tankar som man vanligen förknippar med totalitära ideologiers idévärld, har naturligt nog lett till att ett och annat ögonbryn höjts i förvåning.

Tvångsteriliseringar är dock en helt naturlig del av det Myrdalska folkhemmet. Detta eftersom "den profylaktiska socialpolitikens direkta uppgift är att framskapa ett bättre människomaterial" (s 245). Man bör också komma ihåg att s k rashygieniska tankar var mycket vanligt förekommande i vetenskapliga kretsar över hela västvärlden under 1920 och 30-talen.

Steriliseringarna skall bidra till att utgalla de mindre önskvärda människotyperna och sålunda — tillsammans med de övriga socialpolitiska åtgärderna — leda till en allmän höjning av kvaliteten på na-

tionens hela människomaterial. Steriliseringsringar kan motiveras utifrån två olika kriterier: Rashygieniska och socialpedagogiska (uppfostringsmiljöns olämplighet).

När Kris i befolkningsfrågan utkom, hade Riksdagen nyligen antagit en steriliseringslag (som tillämpades långt in på 1970-talet). Myrdals stöder i princip lagens utformning. Deras främsta invändning avser det faktum att lagen begränsar

---

Den "röda tråd" som löper genom Kris i befolkningsfrågan är avsaknaden av respekt för individuella fri- och rättigheter.

---

ingreppen till att enbart gälla icke rättskapabla personer. De riktar därför en uppmaning till läkare och sociala myndigheter, att i de fall då alla andra förutsättningar för sterilisering föreligger, vara verkamma för att förmå även rättskapabla att

underkasta sig detta ingrepp. Om dessa påtryckningar visar sig verkningslösa, "så bör en skärpning av steriliseringslagen övervägas, innebärande rätt för samhällets organ att också mot deras vilja sterilisera även rättskapabla" (s 260).

Det är viktigt att framhålla, att förslagen till tvångsterilisering är ett förvisso extremt, men ändå tydligt utslag av en ideologisk grundsyn som präglar hela boken. Den "röda tråd" som löper genom Kris i befolkningsfrågan är nämligen avsaknaden av respekt för individuella fri- och rättigheter. Myrdals förkastar individens rätt och frihet, när denna kan antas leda till en för hela samhällets bästa önskad utveckling. Utifrån detta perspektiv ligger det i själva verket inget onaturligt i att de på ett eller annat sätt "mindervärdiga" individerna hindras från att sätta barn till världen. Det är blott fråga om att driva den sociala ingenjörskonsten till sin ytterlighet.